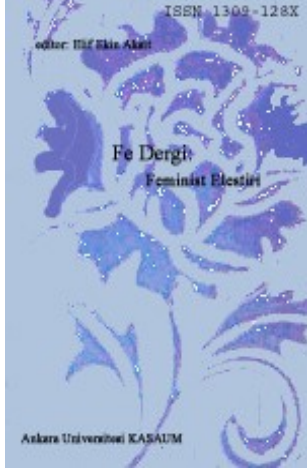

Yayımlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM

Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 10, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Toplumsal Bir İnşa Olarak Babalık: Annelerin Yaşam Öykülerinde Baba İmgesi
Büşra Kocatepe ve Sabiha Bilgi

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 15 Aralık 2018

Bu makaleyi alıntılanmak için: Büşra Kocatepe ve Sabiha Bilgi “Toplumsal Bir İnşa Olarak Babalık: Annelerin Yaşam Öykülerinde Baba İmgesi” *Fe Dergi* 10, no. 2 (2018), 43-59.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/20_5.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Toplumsal Bir İnşa Olarak Babalık: Annelerin Yaşam Öykülerinde Baba İmgesi*
Büşra Kocatepe* Sabiha Bilgi*

Bu çalışma, bir Batı Karadeniz beldesinde yaşayan on beş annenin yaşam öykülerinden ve günlük yaşam deneyimi anlatılarından yola çıkarak, annelerin babalığı nasıl tanımladıklarını ve bu tanıma bağlı olarak kendilerini toplumsal yapıda nasıl konumlandıklarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Annelerin anlatılarında öne çıkan baba imgesi, bu baba imgesinin içerdiği cinsiyetçi yargılar ve bu anlatılarda ve bu anlatılar vasıtasıyla cinsiyetçi yargıların yeniden üretimi araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Anlatılarında anneler, babayı güven duyulan ve koruyup kollayan kişi olarak tanımlamışlardır. Baba, kamusal alanla ilişkilendirilmiş, parka gidilen, oyunlar oynanan, eğlenceli vakit geçirilen kişi olarak ifade edilmiştir. Anlatılarda baba, hata yapmayan, hata yapsa bile maruz görülen yüce bir figürdür. Ev ve bakım işlerini kendilerine ait bir egemenlik alanı olarak ifade eden anneler, çocuklarına yakın olan, çocukları ile vakit geçiren ve zaman zaman anneye yardımcı olan “yeni baba” modelini yüceltmiş, aile içi cinsiyetçi roller arasında net bir ayırım yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Babalık, Annelik, Toplumsal Cinsiyet, Öznellik, Yaşam Öyküsü

Fatherhood as a Social Construction: The Image of Father in Mothers' Life Stories

Drawing on the life histories and daily life narratives of fifteen mothers living in a small town located in the Western Black Sea Region of Turkey, this study aims to find out how mothers define fatherhood and, in accordance to this definition of fatherhood, how they situate themselves within the society. The study focuses on the image of father in these narratives, the gendered assumptions embedded in the images of father, and the reproduction of the gendered assumptions within, and through, these narratives. In their life histories, the mothers describe the father as “reliance” and “support”. The father is associated with the public sphere and described as a person with whom the child goes outside, has fun, and plays. In the narratives, the father is a supreme figure who hardly ever makes a mistake. Even if he makes a mistake, he is excused. Considering the house, housework, and care as the areas of their sovereignty and idealizing the “new father” model that is characterized by being close and warm to children, spending time with them, and helping the spouse with the housework, the mothers establish a clear divide between the gendered roles within the family.

Keywords: Fatherhood, Motherhood, Gender, Subjectivity, Life History

Giriş

Annelik ve babalık, birbirleri ile ilişki içerisinde tanımlanan kavramlardır (Yavuz 2015). Babalıktan farklı olarak, annelik genellikle duygularla ilişkilendirilir, içgüdüsel bir davranış ve kadına verilen “kutsal bir görev” olarak karşımıza çıkar (Sever 2015). Kamusal alanda çalışmak, evin geçimini sağlamak, aile için evin dışında mücadele etmek, annenin görevi olarak görülmez. Bu görevler babalık ile özdeşleştirilir. Babalık, güçlü olma, mücadelecilik olma, girişken olma, iddialı olma ile ilişkilendirilerek kurgulanırken, duygusal olma, şefkatli olma gibi özellikler babalık kavramından uzak tutulur (Aktaş 2013).

Annelik ve babalık, tarihsel bir perspektif içinde ve ilişkisel olarak ele alınmalıdır (Bora ve Üstün 2005; Bayraktar 2011). Belli bir tarihselliği ve toplumsal temelleri olan bu cinsiyet kategorileri karşısında bireyler, biçimlendirilen pasif varlıklar değildir; tam tersine, diğer bütün kimlik kategorileri gibi annelik ve babalık kimliklerinin inşasında aktif rol alırlar (Demren 2008; Yavuz 2015). Sadece erkeklerin kadınlar üzerine kurduğu değil aynı zamanda erkek ve kadınların kendi aralarında ve birbirlerine karşı kurdukları “eril tahakkümü” üreten,

*Bu makale, Sabiha Bilgi danışmanlığında yürütülen ve Büşra Kocatepe tarafından 14.11.2017 tarihinde savunulan yüksek lisans tezinden geliştirilmiştir.

*Okul Öncesi Öğretmeni, Çiğdemli İlkokulu, Ereğli, Zonguldak.

*Dr. Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Bolu.

yeniden üreten ve meşrulaştıran cinsiyet kategorileri, aile ya da okul gibi kendi yarattığımız kurumların ve bireyler olarak kendimizin yarattığı yapılardır (Bourdieu 2014; Türk 2008). Başka bir ifade ile, kadın ya da erkek olmak, anne ya da baba olmak, tarih dışı ya da “doğal” bir durum ya da rol değil toplumsal bir inşa ve hatta inşa sürecinde olmaktır (Bayraktar 2011; Bora ve Üstün 2005; Sancar 2009). Bu çalışma, toplumsal inşa sürecini annelerin yaşam öykülerine ve günlük yaşam deneyimlerine odaklanarak incelemeyi hedeflemiştir. Annelerin eşlerinin babalıklarına ve çocukluk yıllarında kendi babaları ile kurdukları ilişkilere ilişkin anlatılarından yola çıkarak, annelerin bakış açısıyla babalığın ne anlama geldiğini, buna bağlı olarak annelerin kendilerini toplumsal yapı içerisinde nasıl gördüklerini ve annelerin toplumsal bir inşa olan babalığı nasıl şekillendirdiğini tespit etmek araştırmanın temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda takip eden dört soruya yanıt aranmıştır: (1) Anneler için babalık ne anlam ifade etmektedir? (2) Annelerin yaşam öykülerinde ve günlük yaşam anlatılarında öne çıkan baba imgeleri nedir? (3) Annelerin yaşam öykülerinde ve günlük yaşam anlatılarında öne çıkan baba imgeleri cinsiyetçi yargılar içermekte midir? (4) Anneler, yaşam öykülerinde ve günlük yaşam anlatılarında cinsiyetçi yargıları nasıl yeniden üretirler?

Tarihsel süreçte babalık

Babalığın keşfi, kadınların çocuk doğurarak elde etmiş oldukları üstünlüğü kaybettiği Tarım Devrimi'ne dayandırılır (Ergin ve Özdilek 2014, 4). Başka bir ifade ile babalığın tarihi, aynı zamanda ataerkilliğin tarihidir. Kandiyoti, ataerkilliği “daha yaşlı olan erkekler genç olanlara ve genel olarak tüm kadınlara hükmederken, yaşlıların da daha gençlere müdahale edebilme hakkı”nın varlığı olarak tanımlamıştır (Akt. Bayraktar 2011, 100). Temelinde egemenlik ve itaate dayalı eşitsiz bir ilişki yatan ataerkil toplumsal yapı ile eş zamanlı gelişen babalık, öte yandan, tarihsel süreç içinde değişim göstermiştir.

Günümüz modern babalık kavramının batıdaki tarihsel dönüşümünü inceleyen çalışmalar, babalığın evrimi üzerine bazı genellemeler sunar (Güngörmüş Özkardeş 2012). Bu çalışmalara göre, 17. ve 18. yüzyıllarda, iş ve ev mekânsal olarak birbirinden ayrılmadığından, babalar zamanlarının büyük bir bölümünü evlerde geçirmektedir. Ailenin reisi olarak baba, sadece çocuğun değil mantıklı düşünme yetisinden mahrum olduğu düşünülen annenin eğitimi ve denetiminden de sorumludur (Zeybekoğlu 2013). “Ahlak öğretmeni” olarak tanımlanan babanın görevleri arasında çocuklarına zanaatlarını öğretmeye ek olarak dini kurallara uygun çocuk yetiştirmek ve onlara İncil'in öğretilerini aşlamak da yer almaktadır (Güngörmüş-Özkardeş 2012, 21). 19. yüzyılda Sanayi Devriminin ardından erkekler fabrikalarda uzun süreli çalışmaya başlamış ve bunun sonucunda babanın evde ve çocuk üzerindeki etkisi azalmıştır. Kamusal alan-özel alan ayrımının ortaya çıktığı bu dönemde babalık, “evin ekmeğini kazanan” rolüne evrilererek kamusal alanla ilişkilendirilmiştir (Zeybekoğlu 2013; Güngörmüş-Özkardeş 2012, 22). Anneye ait olarak tanımlanan özel alanda baba, çocuğa sert disiplin uygulama, ev ve aile ile ilgili kararlar alma gibi durumlar söz konusu olduğunda “evin reisi” olarak mutlak otoritesini korumaktadır (Thoma 2011). 1920'li yıllarda ev içinde annenin etki gücünün fazla olmasından dolayı erkek çocukların efeminleşeceği şeklinde endişeler dillendirilmeye başlamıştır (Zeybekoğlu 2013). II. Dünya Savaşı sırasında birçok babanın savaşta olması nedeniyle yeniden gündeme gelen bu endişe ve beraberinde ortaya çıkan erkek çocuklarına yakınlık gösteren, onlarla vakit harcayan “makbul baba” fikri, 1970'lerden itibaren gelişmeye başlayan “yeni baba” imajının temelini oluşturmuştur. “Yeni baba”, eve gelir getirme görevini yerine getirmenin yanı sıra çocuk bakımına katılan, onlarla oyun oynayan, birlikte alışveriş yapan, maça giden ve arkadaşça ilişkiler geliştiren duygusal babadır (Çubuklu 2007, 105-106). İlerleyen yıllarda kadınların ücretli iş yaşamına artan katılımı (Kuzucu 2011) ve babanın çocuk üzerindeki etkisine ilişkin artan yazın, bu “yeni baba” imajının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Çocuğun bakımına ilişkin birçok batı ülkesindeki güncel yasal düzenleme, çocuk bakımında aktif rol üstlenen “yeni baba” fikrine dayanmaktadır. Örneğin, 2009 tarihli “Alman Federal Ebeveynlik Parası Yasası” kapsamında yer alan babalık aylığı, anne ve babaların çocukların doğumunu takip eden ilk aylarda işlerine ara vermelerini ya da çalışma saatlerini azaltmalarını kolaylaştırmaktır. Öte yandan, bu aylıktan yararlanan babaların oranı 2011 yılı itibarıyla sadece %25'tir (Possinger'den aktaran Zeybekoğlu 2013, 313). Benzer şekilde, Fransa'da yasalar babaların çalışma saatlerinin azaltıp babalık izni kullanabileceğini belirtse de çocuğun bakımı annenin işi olarak görülmekte ve genellikle anneler izin almaktadır (Gregory ve Milner 2011, akt. Zeybekoğlu 2013).

Türkiye'de babalık kavramının tarihsel gelişimi üzerine oldukça sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. İnci (2002, akt. Güngörmüş Özkardeş ve Arkonaç 1998, 254), Tanzimat Dönemi romanlarında baba temsilini incelemiştir. İnci, Ahmet Mithat (1844-1912) ve Namık Kemal (1840-1888) gibi dönem yazarların eserlerinden yola çıkarak, bu dönemde babanın anneden hem eğitim olarak hem de biyolojik olarak daha üstün olduğu ve bu

yüzden de çocuğun eğitimiyle babanın ilgilenmesi gerektiği görüşünün benimsendiğine dikkat çekmiştir. Bu yazarlara göre anne, çocuğun bilgidен ziyade şefkate ihtiyaç duyduğu ilk üç yılında önemlidir. Baba bu dönemde anneyi kontrol etmelidir. İnci'nin çalışmasına dayanarak, çocuğun ve kadının eğitiminden sorumlu kişi olarak görülen Tanzimat dönemi baba rolü, "Ahlak Öğretmeni Baba" olarak tanımlanabilir (Güngörmüş Özkardeş 2012, 24).

Babalığın tarihsel dönüşümüne ilişkin sınırlı yazına karşın, Türkiye'de babalara dair birçok anı kitabı mevcuttur (Onur 2012). Kişilerin kendi babaları üzerine kaleme aldıkları bu anılar vasıtasıyla babalığa dair toplumsal kabullerle ilgili çıkarımlar yapmak mümkündür. Örneğin, 1903 doğumlu Dedeman (Akt. Onur 2012, 36), babasını şöyle anlatmaktadır: "Fazla konuşmaz, coşkunluk, taşkınlık yapmazdı. Biz çocuklara fazla yüz vermezdi. Annemin söylediğine göre, biz uyuduktan sonra yatağımızın yanına gelir, bizi sever, okşarmış. O evdeyken çocuklar yaramazlık, gürültü yapamazdı. Babamın camiye namaza gitmesini bekler ancak o evden çıktuktan sonra oynayabilirdik." 1931 doğumlu Çarmıklı (Akt. Onur 2012, 36) babasını şu şekilde anlatmıştır: "O yıllarda babaların çocuklarını kucaklarına almaları, sevmeleri, öpüp okşamaları olacak şey değildi. Ayıplanırdı. Biz de öyle gördük, öyle yetiştik. Babamın beni kucağına aldığı öyle sarılıp sevdiğini hatırlamam, Ama çok derin bir sevgisi vardı, bunu hep hissettim." 1976 doğumlu Erdem (Akt. Onur 2012, 36) de şöyle der: "Babam duygularını doğrudan ifade etmese de ben uyurken gelip beni öptüğünü çok anımsarım."

Yukarıdaki anlatıların ortak noktasını oluşturan, çocuğuna karşı sevgi beslese de bunu çocuğuna ancak o uyuduğunda gösterebilen "otoriter" ve "mesafeli" babayı geleneksel aile yapılarına atfeden Onur (2012), günümüzde baba-çocuk arasında duygusal iletişimin rahatladığına işaret eder ve babanın ailedeki eğitsel rolünün arttığını belirtir. Onur'a göre (2012, 51), günümüz Türkiye toplumunda, "babanın ev içinde eşine ve çocuğuna yardımcı olması söz konusudur. Çocuk bakımının annenin işi olduğu anlayışı değişmektedir. Geleneksel otoriter babanın yerini git gide eğitici, işbirlikçi bir baba modeli almaktadır." Onur'a benzer şekilde, Kağıtçıbaşı da (2014) Türkiye'de babalığın değişimini hiyerarşik eşitlikçi modernlik-geleneksellik ikiliği temelinde tartışır. Kağıtçıbaşı'na göre, endüstrileşme, kentleşme ve modernleşmenin etkisiyle ortaya çıkan modern aile yapılarında, kadının aile içindeki statüsü yükselmiş ve çocuğun ekonomik değerinden ziyade psikolojik değeri önem kazanmıştır. Bu süreçte, geleneksel "otoriter ve mesafeli baba" rolü de yerini "demokratik, yakın ve katılımcı" babaya bırakmıştır. Kağıtçıbaşı, aile içi rollerdeki bu değişimin toplumun tüm katmanlarında aynı hızda gerçekleşmediğini not eder. Kağıtçıbaşı'nın kurucularından biri olduğu AÇEV (Anne Çocuk Eğitim Vakfı) gibi kuruluşlar tarafından yürütülen ve düşük sosyo-ekonomik düzey anne ve babaları hedefleyen eğitim programları, bu "gecikmeye" karşı bir sağaltım olarak karşımıza çıkar. Düşük gelir ve eğitim düzeyi ile geleneksel babalık arasındaki bu ilişkiye işaret eden pek çok ampirik çalışma mevcuttur (Bkz. Güngörmüş Özkardeş ve Arkonaç1998; Evans 1997; Yılmazçetin 2003; Şahin ve Demiriz 2014; Seçer, Çeliköz ve Yaşa 2007).

Türkiye'de babalık algısını inceleyen en güncel çalışma AÇEV'in "Türkiye'de Babalığı Anlamak" serisidir. Bu serinin ilk çalışması "Türkiye'de Babalık ve İlgili Babalığın Belirleyicileri" (Akçınar 2017)'dir. Bu çalışma elli bir farklı ilde, 0-10 yaş arası çocuğa sahip, farklı yaş ve sosyoekonomik düzeylerden 3000'den fazla babanın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Amacını Türkiye'de "ilgili babalık" davranışlarını artırma olarak belirleyen bu çalışma, "ilgili babalık" davranışlarını sergileyen babaların toplam katılımcılar içerisindeki oranını %0,9 olarak bulmuştur.¹ Çalışmaya katılan babaların %91'i, çocukların bakımından sorumlu birincil kişi olarak anneleri görmektedir. Çocuklarıyla yakın olduklarını ve beraber vakit geçirdiklerini ifade eden babaların %79'su için bunun anlamı birlikte televizyon izlemektir. Türkiye'de aile içinde geleneksel rol dağılımının varlığına dikkat çeken ve kadına karşı cinsiyetçi tutumların "ilgili babalığın" önündeki en büyük engel olduğunun altını çizen araştırmanın bulgularına göre, babaların önemli bir çoğunluğu (%78) kadınların doğaları gereği erkeklerden daha güçsüz ve duygusal olduğunu söylemiştir. "Kadın gerektiğinde kocasına karşı sessiz kalmasını bilmelidir" diyen babaların oranı %66 iken, "erkek olmanın en önemli özelliklerinden biri gerektiğinde sözünü dinletebilmektir" şeklinde düşünenlerin oranı da %65 ile yine oldukça yüksektir.

Serinin ikinci çalışması, "Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye'de Babalık" (Bozok 2018) adlı rapordur. Bu rapor, bir önceki çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş olan yarı yapılandırılmış görüşmelerden yola çıkarak toplumsal statülerin, rollerin ve anlamların babalığın inşası üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmaya katılan babaların çoğu için eve ekmek getirmek aile içinde kendilerine düşen görevdir, harcamaların nasıl yapılacağı kararını da baba verir. Çocukların ev içi rolleri konusunda babalar cinsiyetçi bir tutum sergilemektedirler. Çalışmaya katılan babaların sadece beşte biri erkek çocuklarının ev işlerinde sorumluluk üstlenmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Serinin üçüncü çalışması, “Erkeklik ve Babalık Halleri”dir (Tol ve Taşkan 2018). Çalışmada ilk olarak çeşitli internet siteleri ve sosyal paylaşım sayfalarında babalık söylemleri incelenmiş ve bu söylemler hiyerarşik ve ilerlemeci bir sıralamada sunulan beş kategori altında toplanmıştır. “Çizgi dışı babalık”, hiyerarşinin en üst basamağını oluşturmaktadır. Babalık serisinin ilk çalışmasında kullanılan “ilgili babalık” kavramının yerini alan “çizgi dışı babalık”, ev ve bakım işlerinde eşitlikçi ve çocukları ile yakın ilişkiler kuran babaları tanımlamaktadır. Hiyerarşinin en altında ise kapalı, otoriter ve çocuklarına mesafeli babaları tanımlayan “geleneksel babalık” yer almaktadır. Çalışmanın ikinci aşamasında, beş kuşak grubuna dağılmış, Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde yaşayan 220 baba ve 50 kadın ile görüşmeler yapılmıştır. Amaç, katılımcıların babalık algılarının çalışmanın ilk aşamasında belirlenen beş kategorilerden hangisine düştüğünü belirlemektir. Araştırma sonuçlarına göre, “çizgi dışı babalık” kategorisinin toplumdaki karşılığı yok denecek kadar azdır (%0,9). Babaların üçte birinden fazlası ise “geleneksel baba” özelliklerini sergilemektedir (%35,5). Öte yandan, “geleneksel babalık” algısında süregiden bir “aşınma” vardır.

Cinsiyetlen(diril)miş öznellik: Toplumsal cinsiyet ve anne/baba olmak

Özne kavramı, Foucault (2016, 63) tarafından iki şekilde tanımlanmıştır. Birincisi, “Denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne,” ikincisi, “vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne”dir. Her iki tanım da Foucault’nun öznenin inşa ve nesneleştirilmesi sürecine ilişkin tartışmasında merkezi bir öneme sahip olan “iktidar” kavramsallaştırmasına dayanır. Foucault’a göre, iktidar, bireyleri kategorilere ayırarak bireyselleştirir. Bireylere, onların kendileri, birbirleri ve dünya ile kurdukları ilişkilerine şekil veren kimlikler sunarak günlük hayat pratiklerine doğrudan müdahale eder (Foucault 2016, 63). Bu kimlik kategorileri ile şekillenen günlük yaşam deneyimlerinin öznesi olarak bireyler, bu kimlikleri icra ederler (Demren 2007; 2008).

Öznellik, cinsiyetlen(diril)miştir (Bora 2014). Önemli bir öznellik boyutu olan (toplumsal) cinsiyet, “kadın ve erkeğin bir birey olarak yer aldıkları toplumdaki statülerini, rollerini, görev ve sorumluluklarını” kapsar, “toplumun bireye bakış açısını, algılarını ve bireylerden beklentilerini” ifade eder (Sancar et. al. 2006, 13). Kadınlığı ve erkekliği kuran toplumsal ilişkiler cinsiyet rejiminin temelini oluşturur. Connell (1998, 140), toplumsal cinsiyet rejimini, “...erkekler ile kadınlar arasında ve kadınlık tanımı ile erkeklik tanımı arasında tarihsel olarak kurulmuş bir iktidar ilişkileri örüntüsü” şeklinde tanımlar. Bireylerin kadın ya da erkek olmalarına bağlı olarak neyi yapıp neyi yapamayacaklarını belirleyen iktidar ilişkilerinin bütünü olarak toplumsal cinsiyet, bireylere çok küçük yaştan itibaren çeşitli şekillerde sunulur. Örneğin, kadınlara ya da erkeklere özgü kabul edilen giyim seçenekleri ya da iletişim biçimleri gibi pratikler bireylerin yaşamlarını doğdukları günden itibaren çevreler ve onların kendileri, birbirleri ve toplumla olan ilişkilerine şekil verir (Cengiz, Tol ve Küçükural 2004).

Doğallığına ve gerekliliğine inanılan toplumsal cinsiyet, fırsat ve sonuçlarda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerde kurucu rol oynar (Sancar et. al. 2006). Cinsiyetçi ideolojide kadınlık ve erkeklik, birbirinin zıttı ve birbirini dışlayan kategoriler olarak kurgulanır (Demren 2007). Kadınlık, evcimen olma, fedakâr olma, duygusal olma, şefkatli olma gibi özellikler ile ilişkilendirilirken (Çetin Özkan 2016), yine “kamusal alan” ile karşıtlık ilişkisi içinde tanımlanan “özel alan”, başka bir ifade ile ev, kadınlığın öncelikli mekânı olarak kabul edilir (Bora 2014, 23). Bu ikilikte, erkeklik, “kadınsı” olmayan, “kadın” olmayandır (Demren 2007). Rasyonellik, liderlik, cesaretli, rekabetçi, dayanıklı, soğukkanlı ve bağımsız olma gibi özellikler erkekliği tanımlar ve “kamusal alan” erkeklerin dünyası olarak görülür. Erkeğin ev dışı ücretli ve statülü işle sorumlu tutulması, kadın ve erkek arasında tahakküm ve emek sömürsüne dayanan bir ilişkinin önünü açar (Sancar et. al. 2006). Bu ilişkide kadının öncelikli rolü, “görünmez kılınan” ve kapitalist üretim ilişkilerinde “değer” karşılığı olmayan ev ve bakım işlerini yürütmektir. Annelik, kadın rolünün ana bileşenini oluşturur. Anneliğe dair tüm tanımlar, cinsiyetçi rejimin düalist kalıplarından gücünü almaktadır. Kadınlığa atfedilen duygusallık, ilgi ve bakım verici olmak, evcimen olmak, şefkatli olmak, fedakâr olmak gibi tüm özellikler gereği, kadının birincil rolü çocuk dünyaya getirmek ve bakımını sağlamaktır (Bora ve Üstün 2005). Aile içi yaşanan her türlü problem de kadının annelik görevini ihmal etmesinin bir sonucu olarak değerlendirilir (Bayraktar 2011). Evin dışında mücadele eden ve para kazanan baba ise, evin içinde ailenin reisi ve karar alan konumundadır (Bayraktar 2011; Bora ve Üstün 2005; Günay ve Bener 2011).

Toplumsal cinsiyet, bir sosyalleşme sürecinin sonucu olarak açıklanamaz. Toplumsal cinsiyetin bir “durum” değil sürekli devam eden bir süreç olarak anlaşılması gerektiğini hatırlatan Bora (2014), bu süreçte bireylerin pasif olmadıklarını, aksine, kendi “cinsiyetlen(diril)miş” öznelliklerinin inşa sürecinde aktif rol oynadıklarını ileri sürer. Üstün ile birlikte kaleme aldıkları ortak çalışmalarında Bora (Bora ve Üstün 2005),

özellik olgusunu açıklarken, insanların toplum içerisinde kendi rızaları ile hareket etme becerileri olarak tanımladıkları “özellik kapasitesi” kavramını kullanır. Bora ve Üstün’e göre, insanlar içinde şekillendikleri toplumsal yapıdan daha fazla bir “şey”dirler ve bu fazlalık herkes için aynı değildir. Bireylerin eğitim düzeyi, ait oldukları sosyal sınıf, kuşak ya da toplumsal konum, bu fazlalığın miktarını belirler. “Özellik kapasitesi”, bu fazlalığın insana sağladığı imkânları kapsarken, bir yandan da insanın sınırlarını belirler. Benzer şekilde, Moore (1994) de kişilerin özelliklerini algılama ve uygulama biçimlerinin birbirlerinden farklı olduğunu tartışır. Yani “özellikler içerisinde özellikler” söz konusudur (Akt. Demren, 2008, 80). Bu çalışmanın amacı, bu teorik ipuçlarından yola çıkarak, küçük bir Batı Karadeniz kasabasında yaşayan annelerin yaşam öykülerine odaklanarak, onların babalığı nasıl tanımladığını ve bu babalık tanımları ile ilişkili olarak kendi özelliklerini nasıl kurduğunu anlamaktır.

Yöntem: Yaşam Öyküsü

Annelerin kendi yaşantılarından yola çıkarak oluşturdukları baba fikrini anlama amacıyla olan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden anlatının alt türü olan yaşam öyküsü metodu kullanılmıştır (Bulut 2014). Anlatı, “en genel anlamıyla geçmişte olmuş bir şeyi anlatmaktır. Başka bir ifade ile anlatı, geçmişini anlamlı bir şekilde canlandırmanın yoludur. Anlatı metodu, geçmişin karmaşık ve muğlak konularının tanımlanması ve nakledilmesi için uygun bir yoldur” (Gül 2013, 107). Yaşam öyküsü ise, “Bir insanın gelişimini kültürel bağlam içinde inceleyen ve bundan bir durum, sonuç çıkarmayı amaçlayan özel çalışmalardır” (Dollard 1935, akt. Bulut 2014, 881). AndraCole’a göre ise (Akt. Pereira 2008, 5), yaşam öyküsü, bireysel öyküleri toplumsal bir bağlamda ele alan tarihsel, sosyal ve politik yorumları içerir, bu yüzden “kişisel” ötesine geçer.

Yaşam öyküsü araştırmaları birçok farklı amaçta kullanılabilir. En belirgin amacı, “sessiz hayatlara, sosyal, kültürel alanda susturulanlara ses olmaktır” (Pereira 2008, 8). Bu çalışma, erkekler karşısında ikincil konuma yerleştirilmiş olan kadınların, babaları ve eşleri ile ilişkilerinden yola çıkarak oluşturdukları baba fikri ve aileleri içinde kendilerine nasıl bir rol yüklediklerini öğrenmeyi amaçlamıştır. Kadınların çocukluk yaşantılarını, hayat tecrübelerini ve babalarına ilişkin anılarını onların dilinden dinleme ve onların “bireysel öykülerindeki toplumsala” (Bauman 2010, 23) dair bir anlayışa ulaşma hedefinde olan bu çalışma, bir yaşam öyküsü çalışması olarak tasarlanmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu, bir Batı Karadeniz beldesinde yaşayan, yaşları yirmi beş ve kırk altı arasında değişiklik gösteren ve okul öncesi çağda en az bir çocuğa sahip on beş kadın oluşturmaktadır. Pereira (2008), yaşam öyküsü metodunda araştırmacı ve görüşülen arasındaki güven ve dayanışmanın önemli bileşenler olduğu söyler ve araştırmacı ve görüşülen kişiler arasında güven ilişkisinin kurulmasının birçok seans ve saat alabileceğini ifade eder. Bu güven sorununu aşmak amacıyla, bireysel görüşmeleri gerçekleştiren ilk yazarın okul öncesi öğretmeni olarak görev yaptığı beldede yaşayan ve bu yazarı bir süredir çocuklarının öğretmeni olarak yakından tanıyan anneler gönüllülük esas alınarak araştırmanın çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Bu annelerin içinde yaşadıkları çevreye ilişkin bilgiler şu şekildedir: 2015 yılı verilerine göre beldenin toplam nüfusu yaklaşık 3500’dür. Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgelerinden yıllar önce gelip yerleşen insanlar beldenin temel yapısını oluşturmaktadır. Belde halkı geçimini madencilik, tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır. Beldede Türkiye Taşkömürü Kurumu’na (TTK) bağlı bir maden ocağı bulunmaktadır. Özel şirketlere bağlı maden ocakları zaman içerisinde kapatılmasıyla belde göç vermeye başlamıştır. Beldede iki ilkokul, üç ortaokul ve bir tane de çok programlı Anadolu lisesi bulunmaktadır.

Çalışma grubunu oluşturan annelerin demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir:²

Tablo 1. Çalışma grubunu oluşturan annelerin demografik özellikleri

İsim	Yaş	Eğitim	Meslek	Çocuk sayısı	Ailenin gelir düzeyi
Meryem	29	Ortaokul	Ev Hanımı	2	1000 TL altı
Zeynep	41	Yüksek Öğretim (Öğrenci)	Ev Hanımı	3	3000 TL üzeri
Hatice	37	İlkokul	Ev Hanımı	3	1000-2000TL
Cemile	40	Lise	Ev Hanımı	3	2000-3000 TL
Nazlı	38	İlkokul	Ev Hanımı	2	1000 TL altı
Derya	25	Lise	Satış Elemanı	1	1000-2000TL

Gülsüm	27	Lise	Ev Hanımı	2	2000-3000 TL
Zeliha	46	İlkokul	Ev Hanımı	3	3000 TL üzeri
Yeliz	38	Yüksek Öğretim (Öğrenci)	Kuran Kursu Öğreticisi	3	3000 TL üzeri
Nermin	30	Lise	Ev Hanımı	2	1000-2000TL
Arzu	32	Lise	Ev Hanımı	2	3000 TL üzeri
Hacer	32	İlkokul	Ev Hanımı	3	1000 TL altı
Duygu	38	Ortaokul	Ev Hanımı	3	3000 TL üzeri
Özlem	31	Lise	Ev Hanımı	2	1000-2000TL
Sevgi	44	Lise	Ev Hanımı	3	3000 TL üzeri

Tablo 1’de görüldüğü gibi, çalışmaya katılan on beş annenin yaş ortalaması otuz beştir. Katılımcıların dördü ilkokul, üçü ortaokul, altısı lise mezunu olup, ikisi üniversite eğitimlerine devam etmektedir. Çalışmaya katılan toplam on beş kadından sadece ikisi ev dışı ücretli bir işte çalışmaktadır. Bu iki kadından biri satış elemanlığı, diğeri ise Kuran kursu öğreticiliği yapmaktadır. Katılımcıların sekizi üç çocuk sahibi, altısı iki çocuk sahibi ve biri tek çocuk sahibidir. Kadınlardan üçünün ailesinin aylık geliri 1.000 TL ve altı iken, dördünün aylık geliri 1.000 TL-2.000 TL arasıdır. İki katılımcı aylık gelirlerini 2.000 TL-3.000 TL arası, altısı da 3.000 TL üzeri olarak belirtmiştir.³

Katılımcıların babaları ve eşlerine ilişkin kısa bilgiler aşağıda yer almaktadır:

Meryem’i eşi engellidir. Kayınvalidesi ve kayınpederi ile birlikte yaşamaktadır. Babası ilkokul mezunu ve inşaat ustasıdır. Zeynep’in eşi öğretmendir. Babası ortaokul mezunudur, Almanya’da fabrikada işçi olarak çalışmış, emekli olduktan sonra da Türkiye’ye dönmüştür. Hatice’nin eşi belediyede işçi olarak çalışmaktadır. Babası ilkokul mezunu ve emekli maden işçisidir. Hatice, kayınvalidesi ile aynı evde yaşamaktadır. Cemile, üç yaşında iken babasını maden kazasında kaybetmiştir. Eşi madenden emeklidir ve bir kiraathane işletmektedir. Kayınvalidesi ile birlikte yaşamaktadır. Nazlı’nın babası ilkokul mezunu ve taksicidir. Nazlı, annesini küçük yaşta kaybetmiş, dokuz yaşında iken babası yeniden evlenmiş ve üvey annesi tarafından büyütülmüştür. Eşi ilkokul mezunu ve işçidir. Derya, iki buçuk yıl süren evliliğinin ardından boşanmış daha sonra da kendi ailesi ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Derya’nın babası ilkokul mezunu ve inşaat ustasıdır. Gülsüm’ün babası ilkokul mezunudur ve matbaada çalışmıştır. Eşi marangozdur. Zeliha’nın babası okuma yazma bilmemektedir ve emeklidir. Eşi yurtdışında inşaatlarda çalışmaktadır. Yeliz’in eşi üniversite mezunu ve memurdur. Babası ilkokul mezunu ve emeklidir. Nermin’in eşi lise mezunudur ve acil tıp teknikerliği yapmaktadır. Nermin, madenci olan babasını on üç yaşında iken maden kazasında kaybetmiştir. Arzu’nun eşi maden ocağında çalışmaktadır. Üniversite mezunu olan babası serbest meslek sahibidir. Hacer’in eşi serbest olarak çalışmaktadır. Ortaokul mezunu ve madenci olan babasını yakın zaman önce kaybetmiştir. Duygu’nun eşi madencidir. Babası ilkokul mezunu ve madencidir. Özlem, çiftçi bir babanın çocuğudur. Eşi sanayide çalışmaktadır. Kayınvalidesi ile birlikte yaşamaktadır. Sevgi’nin eşi üniversite mezunu ve esnafıdır. Babası çiftçi ve ilkokul mezunudur.

Çalışmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda hazırlanan görüşme formu dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların kişisel bilgilerine, ikinci bölümde çocukluk yaşantılarına, üçüncü bölümde aile içi ilişkilere ve rollere, son bölümde ise babalık kavramına yönelik sorular yer almaktadır. 23.12.2015-17.02.2016 tarihleri arasında, kırk beş ile altmış dakika arasında süren ve bireysel ve yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler sırasında birçok kadın, soruların cevaplarını uzun uzun düşünmüş, “Şimdi anladım ki...”, “Aslında hiç düşünmemiştim...” gibi cümleler kurmuştur. Çocukluk anılarını hatırlayıp ağlayanlar ve heyecanlananlar olduğu gibi, “Ne güzel oldu, içimi döktüm.”, “Bunları size anlattıkça rahatladığımı hissediyorum.” gibi ifadeler kullananlar olmuştur. Veri kaybını önlemek amacıyla görüşmeler sırasında ses kaydı alınmıştır. Görüşmelerden sonra kaydedilen veriler metne dönüştürülmüştür. Daha sonra bu metnin birçok kez okunarak kodlanması, ilişkili kodların bir araya getirilip ortak temaların oluşturulması ve temaların yorumlanması aşamalarında ilerleyen söylem analizine tabi tutulmuştur.

Bulgular ve tartışma***Babalar: “Daimî oyun arkadaşları...”***

Annelerin yaşam öykülerine bakıldığında, annelerin babalarına dair hatırladıkları çoğunlukla keyifli ve unutamadıkları olaylardan oluşmaktadır. Anneler için babaları, birlikte eğlendikleri ve evin dışında keyifli vakit geçirdikleri kişilerdir.

7 yaşında filandım, babam arkadaşları ile bir araya geldiğinde okey oynardı. Ben arkadan babama taş taşırdım, casusluk yapardım. Babam gezmeyi severdi. Oyun oynardı. Çizgi film izlerdik birlikte. Tom ve Jerry mesela. Hâlâ izleriz. İlk kez görmüş gibi güleriz. (Zeynep)

Babam bizi parka filan götürürdü. Japon pazarı vardı. Alışverişe götürürdü. Bir şeyler alırdı, oyuncak olsun, kalem silgi filan. İstedığımız her şeyi alırdı. Kısıtlama yoktu onda, abime olsun, bana olsun. (Gülsüm)

Biz bir gece evden kaçtık babamla (güliyor). Canımız sıkıldı, saat 1 filandı, evden kaçtık. Gittik sahile gezdik, dolaştık, yedik içtik. Sabah 5 buçukta döndük. Yani kimsenin babası yapmaz sanırım bu tarz şeyleri. Sinemaya giderdik, gezmeye giderdik, denize giderdik. Biz hiç boş geçirmedik. Daha küçükken alışverişe giderdik. Babamın elimden tutup böyle güzel mağazaları saatlerce gezdiğimi hatırlıyorum. (Hacer)

Annelerin anlatılarında, baba hep güzel anılar ile hatırlanmaktadır. Annelerin gözünde babaları her istenileni alan, parka ya da sinemaya götüren, çocukları ile keyifli vakit geçiren konumundadır. Annelerin kendi annelerine dair anlatılarında ise anne, ev ve bakım işleri ile ilgilenen, otoriter, kuralcı ve hatta kısıtlayıcı kişi olarak belirir. Bazen de güçsüzlük ve seçeneksizlik ile ilişkilendirilir:

Anneme göre babamla iletişimimiz daha iyiydi. Annemin çocuk bakmaktan fırsatı olmadı ki. Annemin ömrü çocuk bakmakla geçti, babamızla hep daha iyiydi ilişkimiz. (Zeynep)

Annem babama karşı hep çok saygılıydı. Babam çok fazla konuşmaz, sessiz bir insandır genelde. Annem de tam tersi çok konuşur. Etrafta insanlar hep evde annemin sözü geçer sanırlar. Ama annem durması gereken, susması gereken yeri hep bilir, babamın önüne geçmez. Babamla biz dışarı çıkardık, babam beni gittiği her yere götürürdü, yanından ayırmazdı. İlkokula başlamadan önce babam arkadaşlarıyla otururken beni de götürürdü. (Arzu)

Annem biraz şeydi, hani kız çocuğusun, üniversite sınavına girmemi bile istememişti. Ben seni okutmam geçinemeyiz, demişti. Annem biraz diktatördür çünkü.” (Gülsüm)

Annem... o farklıydı, otoriter. O konulara girmeyelim. (Hacer)

Annelerin anlatılarında baba, kızları ile birlikte eğlenen, onlarla evin dışındaki dünyada zaman geçiren veya kızlarına dış dünyanın nimetlerini getiren bir figürdür (Tol ve Taşkan 2018). “Erkeklik: İmkânsız İktidar” başlıklı çalışmada Sancar (2008), baba ve oğul arasındaki gerilimli ilişkiden bahseder. Babanın kendi değerlerini oğluna aktarma isteği karşısında oğlun kendi kişiliğini keşfetme çabası gerilimli bir ilişkiye ve hatta ikisi arasında bir iktidar mücadelesine sebep olmaktadır. Babalar ve kızları arasında bu gerilimin tersi bir hâl bulunur. Babaların erkeklik değerlerini oğullarına öğretirken yaşanan çatışmaların aksine baba ve kız çocukları arasındaki ilişkiler çoğunlukla olumludur. Çalışmaya katılan annelerin babalarına dair anlatılarında da benzer şekilde neredeyse hiçbir negatif kavram yer almamaktadır. Anneler söylemlerinde babalığı idealize ve romantize ederken, olumsuz tanımlamalar sadece anneleriyle ilgili anlatılarda yer almaktadır. Örneğin, daha sonra tartışılacağı gibi, otoriterlik “babalara yakıştırılırken” (Tol ve Taşkan 2018, 29), annelik ile negatif şekilde ilişkilendirilmekte ve baskıcı/kısıtlayıcı olma anlamında kullanılmaktadır. Annelerin bu anlatılarını cinsiyetçi rejimin hem bir sonucu hem de onu yeniden üreten bir parçası olarak görmek mümkündür. Anneler tarafından

özlemle hatırlanan baba, kamusal alan ile ilişkilendirilirken, evin içinde de çocuklarına yakın aile reisini temsil eder. Bu cinsiyetçi rejimde anne, babalara dair anlatılarda yer almayan ev ve bakım işlerini sürdürür. Güçsüzlüğü, seçeneksizliği ve tabi olmayı temsil eder.

Meryem, Derya ve Hatice gibi görece daha düşük sosyo –ekonomik düzeye sahip babası olan annelerin anlatılarında ise babalar, çocukları ile çok fazla iletişimi ya da paylaşımı olmayan ve evi geçindirme derdinde olan kişiler olarak yer almıştır:

Babam sabah gider akşam gelirdi. Çalışıyordu. Evi geçindiren oydu. Benim engelli amcam vardı. Yani oturup konuşup sohbet etmişliğimiz yok. Dayak yemiştım çok. Annem de, işte evin büyük gelini olarak o da çok ezildi. Çok çekti. Annem küçük yaşta evlendi. Çok yıprandı. Babam haricinde zaten dedem olsun, babaannem o kadar değil de, dedem çok kötüymüş. Annemin karda kışta dışarıda yattığı zamanlar olmuş. (Meryem)

Evin bütün sorumluluğu üstünde, evi geçindirmek için her şeyi yapan ama maddi olarak dengesini bir türlü tutturamamış, toparlayamamış bir baba. Belki de onun için bu kadar agresif. Babam işten eve geldiğinde otomatikman kaşları çatık olurdu. Akşam yemekleri bir arada olduğumuz zamanlar. Televizyon izlerdi, genelde de televizyon izlerken uyurdu. Babamla zaman çerçevemiz bu kadar. (Derya)

Evde annemle babam arasında bizim nedenini bilmediğimiz bir olaydan dolayı kavga çıkmıştı. Ben yeni büyüyordum. Abimi kapının önüne koymuştu babam. Beni de ‘sen kız evlatsın kızlar gece dışarı çıkmaz’ diye atmamıştı. Hatta çok özele kaçmazsa, yıllar sonra ‘anne dedim, babam içiyordu, kavga çıkarıyordu. Neydi bunların sebebi? Neden biz onca eziyet çektik?’ Çocukken anlam veremiyorsun. Evden çıkıyor adam, geliyor geri, bir bakmışsın ev darmaduman olmuş. Dedi annem, ‘yatak yüzünden’, affedersiniz. ‘O içkiliyken isterdi, ben istemezdim. Bütün kavgalar bundan çıkardı’ dedi. (Hatice)

Görece daha düşük sosyo-ekonomik düzey ailelerden gelen bu üç anne de tıpkı diğer anneler gibi baba figürünü dış dünya ile ilişkilendirmiştir. Baba, evin dışındaki hayatı kontrol eden, para kazanan kişi olarak tanımlanmıştır. Ancak, bu baba geçim sıkıntısı nedeniyle çocukları ile sıcak ve eğlenceli iletişim kuramamış bir babadır.

“Baba güvendir, korur, kollar...”

“Baba kimdir” diye sorulduğunda, annelerden genellikle baba “dayanaktır”, “koruyup kollayandır”, “güvendir”, “güçtür”, “destektir” ya da “evin direğidir” şeklinde cevaplar gelmiştir:

Bence baba güvendir. O varken bana bir şey olmaz demektir. Her zaman yanında olduğunu bilmektir. Baba güçtür, dayanaktır. (Arzu)

Baba, gözetten, kollayan. Kadını ve çocuğunu Allah’ın bir emaneti olarak görendir. (Yeliz)

Baba evin direğidir ya. Baba olmayınca hiç vakit geçeceğini de zannetmiyorum. Baba her şeydir aslında. Hiçbir şey yapmıyormuş gibi görünür ama. Baba bence her şeydir. Her kapıyı o açıyor yine de. (Gülsüm)

Baba koruyan, kollayan, gözetleyen, destek olan, yeri geldiği zaman derdini açabileceğin, bir şeyleri paylaşabileceğin biri. (Zeynep)

Baba belki dayanaktır. Arkanda durduğunda sana güç verir. Benim babam çok fazla ilgilenmezdi belki çocukluğumuzda işten güçten ama onun varlığı yeterdi, eve gelmesi yeterdi. (Özlem)

“Dayanak”, “güven duyulan”, “koruyan ve kollayan”, “evin direği” gibi babalık tanımları, üç ve on üç yaşlarında iken babalarını maden kazalarında kaybetmiş Cemile ve Nermin anlatılarında da yer almaktadır. Cemile ve Nermin’in anlatılarında özlem duyulan ve eksikliği hissedilen baba şu şekilde tanımlanmıştır:

Baba dediğin korur, kollar, bakar, getirir, taşır. Baba profilinden çok şey mi bekliyoruz bilmiyorum ama. (Cemile)

Baba mutluluktur. Baba bir çocuğun dünyasıdır. Dünyada ne istersin her şeyi yaparsın ama babayla farklı olur. Baba bir çocuğun hayalleridir. Kaybettiğin zaman hep eksik kalacaktır bir yanın. Arkan sağlamdır. Başın sıkışsa babamı ararsın. Ben çocukluğumda abimi aradım, şuan eşime dayanıyorum. Ama hâlâ üzülüyorum hâlâ ağlıyorum. Baba evladının dünyasıdır bence. (Nermin)

Görüşmeye katılan annelerin neredeyse tamamı, babayı tanımlarken “dayanak”, “güven duyulan”, “koruyan ve kollayan”, “evin direği” gibi ifadeler kullanmışlardır. Türkiye’de boşanmış ve dul kadınların bekâr anne olarak deneyimlerini incelediği çalışmasında Gedik (2018), annelerin ailelerinin erkek üyelerini yeni ailelerine otorite figürü olarak dâhil etmeye çalıştığını ve bu şekilde toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak aileyi yeniden inşa ettiklerini belirtmiştir. Benzer şekilde, Cemile ve Nemin küçük yaşta babalarını kaybetmiş olsalar da “güven duyulan” ve “koruyan-kollayan baba” fikri bu anneler için hâlâ güçlü bir fikirdir. Büyük erkek kardeş ya da eşlerini eksikliğini duydukları baba rolüne iterek bu anneler aile içi cinsiyetçi rolleri yeniden üretmektedirler. Bu güçlü ve güven duyulan baba imgesi, görece daha zor ekonomik koşullar içinde büyümüş ve çocukluğunda babası tarafından şiddet görmüş annelerin anlatılarında da yer almaktadır. Anlatılarında babalarından yeteri kadar ilgi ve sevgi göremediklerini ifade eden bu anneler, “güçlü” ve “güven duyulan” baba imgesinin hayatlarında karşılık bulmamasının yarattığı eksikliği dile getirmişlerdir. Örneğin, Nazlı, “baba kimdir?” sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır:

Evin büyüğüdür, reisidir. Erkeğidir. Onun kuralları tabi ki olacak. Ben sadece babalardan çocuklarına her zaman hoşgörü ile davransın, sert bir baba olunca iyi bir baba olunuyor demek değildir. İyi bir baba da. Sessiz bir baba da iyi baba olabilir. Baba dedin mi aklıma sevgisizlik geliyor benim. (Nazlı)

Babalığa dair “güven”, “dayanak”, “evin direği”, “gözeten, koruyan, kollayan”, “kapıları açan” gibi tüm tanımlar, cinsiyetçi rejimin kadın ve erkeğe dair düalist yaklaşımından gücünü almaktadır. Erkeklerle atfedilen cesaret, rekabet, dayanıklılık, bağımsızlık, akılcılık gibi özellikler ve erkeğin ekonomik gücün sahibi olması, aile ve toplumda babanın bu şekilde tanımlanmasına imkân tanımaktadır. Babalığa yüklenen bu anlam, ayrıca, toplumda ikinci plana atılan, ezilen, şiddete maruz kalan, hatta öldürülen kadınların hayatlarında bir dayanak ve güven aramalarının bir sonucu olarak görülebilir. Kadınlar, hayatlarında eksik olan güven duygusunu baba imgesini yücelterek tamamlamaya çalışmaktadırlar.

Babalarına dair anlatılarında, anneler babalarının ev içindeki hatalarını ya da cinsiyetçi tutum ve davranışlarını genellikle görmezden gelmişler ve her fırsatta babalarını yüceltmişlerdir. Önceki bölümde bahsedildiği gibi, anneler genellikle babalığı “iyi” olan ile ilişkilendirmiş ve olumsuz tanımları babalık kavramından uzak tutmuştur. Aşağıdaki alıntılarda da görüleceği gibi, babalarının onaylamadıkları davranışları anneler tarafından genellikle bir sebebe bağlanmıştır ve babalar bir şekilde mazur görülmüştür:

Babam benim biraz alkol alıyordu. Babam matbaadan çıkınca kahvehaneye gidiyordu, içiyordu. Hiç unutmuyorum, gecesi geldi odaya kapattı kendini. Hani midesi bulanmış istifra etmek istiyor. Annem de kapıyı kilitledi dedi ki ‘kalacak orda, dokunmayacağız ona. İçmeyecek, ya bırakacak ya da ölecek orda’ falan gibilerinden konuşmuştu. O yani, bir unutamadığım o vardı. Anneme de hak veriyorum aslında, içen bir adam düşünsenize, sarhoş eve geliyor ama çevreye zararı yoktu, bize hiç zararı olmazdı. Alkolü alır yatardı. Uyurdu.” (Gülsüm)

Babam zamanında babasız büyüdüğü için çok içki içermiş. Rahmetli çok içerdi ama çocuklarını hiçbir şeyden mahrum bırakmazdı. İçerdi, yatar uyurdu, kendi halineydi. (Nermin)

Anlatılarında babalarının alkollü olarak eve gelmesini sorun etmeyen annelere ek olarak bazı anneler de babalarının otoriter tutum ve davranışlarını mazur görmüşlerdir ve hatta mazur görmenin ötesinde bu davranış ve tutumları onaylamışlardır. Önceki bölümde tartışıldığı gibi, annelerin kendi annelerine dair anlatılarında otoriterlik, annelik ile negatif olarak ilişkilendirilmiştir. Öte yandan, otoriterlik babayı tanımlayan bir kavram olarak kullanıldığında baskıcı ya da kısıtlayıcı anlamına gelmemektedir; tam tersine, otoriterlik babalara pozitif olarak atfedilen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya katılan anneler “babaya otoriterliği yakıştırmakta” (Tol ve Taşkan 2018, 29) ve egemen ataerkil ilişkileri yeniden inşa etmektedirler.

Evde babamın dediği olurdu genelde; anne, pasif, evcimen. Baba bir şeye yok dediyse yoktur; var dediyse vardır. Ona itiraz eden olmamıştır; olamamıştır. Tabi bunu yaparken bir baskı uygulayarak değil, hani korktuğumuzdan değil. Söyleyiş tarzı zaten mülayim bir şekildeydi. (Yeliz)

Babam biraz aksi. Dik kafalı. Şimdiki insanlara göre çok farklı. İyi olmasına çok iyidir ama. (Zeliha)

Evin bütün sorumluluğu üstünde, evi geçindirmek için her şeyi yapan ama maddi olarak dengesini bir türlü tutturamamış, toparlayamamış bir baba. Belki de onun için bu kadar agresif, sevgisini belli edemiyor. Çocuklarına yetemediğini düşünüyor belki. (Derya)

Babalığı “güven”, “dayanak”, “evin direği”, “koruyan, kollayan” gibi ifadeler ile tanımlayan anneler, babalarının ev içindeki olumsuz davranışlarını sadece hoş karşılamamış bazen de babalarının bu davranışlarının sebebi olarak annelerini göstermişlerdir:

Babam çok rahattı. Annem onu çok hazıra alıştırmış. Yediğini bırakır. Ama şu iyi tarafı var; aramaz. Gider kuru ekmek alır yer, neden yemek yok demez. (Zeynep)

Aslında babamın bize karşı bu şekilde olmasının nedeni, annemin ortayı bulamaması. Ara yolu bulamaması. Mesela, annem kardeşimin bir şeyine sınırlendiği zaman, annem şunu şöyle yaptı diye kızdığı için babamın bize uzak kalmasının nedeni olabilir. Yuvayı dışı kuş yapar derler ya, anne fonksiyonu çok önemli. Bir baba ile çocuğun arasını anne orantılı tutar diye düşünüyorum. (Derya)

Zeynep ve görece daha düşük sosyo-ekonomik düzey babaya sahip Derya, ev işlerinde eşitsiz işbölümü ya da babaları ile aralarındaki iletişim problemi gibi sorunların sorumlusu olarak annelerini görmektedirler. Bu durum, cinsiyetçi yargı ve pratiklerin annelerin anlatılarına ne denli şekil verdiğinin göstergesidir. Anneler, aile içi rolleri keskin sınırlarla ayırmakta ve evin birincil sorumlusu olarak anneyi kabul etmektedirler. Bayraktar (2011, 104), orta sınıf aile ideolojisinde evin annenin sorumluluk alanı olarak tanımlandığını, aile içi ilişkileri düzenleme yükümlülüğünün anneye verildiğini ve çocuk ve babanın herhangi bir olumsuz davranışının anneye dayandırıldığını dile getirir. Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü gibi, Zeynep ve çalışmanın ev dışı ücretli işe sahip iki annesinden biri olan Derya, anlatılarını cinsiyetçi yargılar çerçevesinde oluşturarak babalarının davranışlarında ve aile içi ilişkilerde ortaya çıkan olumsuzlukları kendi annelerinin yanlış tutumlarına bağlamakta, evi öncelikli olarak annenin alanı ve sorumluluğu olarak tanımlamakta ve cinsiyetçi yargıların yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

“Babalar değişti”: “Yeni baba/eski baba”

Demez (2005, 135)’e göre, geniş aile yapısının egemen olduğu geleneksel Türkiye toplumunda, babanın yanında sigara içilmez, baba geldiğinde saygı belirtisi olarak ayağa kalkılır, babanın yanında çocuk plmez, sevilmez, çocukla oyun oynanmazdı. Çalışmaya katılan bazı anneler evliliklerinin ilk yıllarında eşlerinin ailesi ile birlikte yaşamışlardır. Bu yıllarda eşlerinin çocukları ile ilişkisinin farklı olduğunu söyleyen annelerin anlatılarında yukarıda bahsedilen “uzak” ve “mesafeli” baba imgesi yer almaktadır. Örneğin, Zeliha, kayınpederinin yanında eşinin çocuklarını sevmediğini, kucağına dahi almadığını söylemiştir. Cemile ise eşinin kayınpederinden çok çekindiğini, onun yanında iken çocuklarının gelecekle ilgili herhangi bir planlama yapamadığını dile getirmiştir:

Benim kızım olduğu zaman mesela, kayınpederle altlı üstlü oturuyorduk. Hastaneden gelirken çocuğu kucağına almadı. Babam görecek, utantıyormuş. (Zeliha)

Kayınpederim benim çok farklı bir insandı, çok diktatördü. Bir erkek evlendiği zaman babasıyla ailesi aynı yerde durmayacak. Kendi babalığını gösteremiyor. Bizim dedemiz (kayınpederi) çok karışırdı bizim her Őeyimize. Büyük oğlum Şuan on yedi yaşında, ben eğitmeye çalışıyorum, baba eğitmeye çalışıyor, dede eğitmeye çalışıyor, herkes baskı kurmaya çalışıyor üzerinde. (Cemile)

Tezel Şahin (2007)’e göre, baba kavramının değişmesine sebep olan ve babanın çocuğun hayatındaki rolünü belirleyen birçok etken vardır. Geniş aile yapısından çekirdek aileye geçiş bu etkenlerden biridir (Ayrıca, bkz. Kağıtçıbaşı 2014). Geniş aile içinde başlayan evlilik yaşamından bir süre sonra çekirdek aileye geçiş yapan Zeliha ve Cemile, eşlerinin babalık davranışlarındaki değişimi Şu Şekilde anlatmışlardır:

...Şimdi yle bir Şey yok. Sonradan iki çocuğum daha oldu, onlarda öyle bir sıkıntı yaşamadık. Eskiye göre farklılık var. Utanma yok Şimdi, utanma kalktı... (Zeliha)

nc çocuğumuzdan sonra baba olduğunu fark etti eşim. Eşim, kayınpederim ölene kadar babalığın ne olduğunu anlayamadı. Evdeki eksiklerin çoğunu kayınpederim karşılırdı, eşim sadece para kazanır gelir verirdi parayı. (Cemile)

Mesafeli ve otoriter “eski baba” anlayışının hüküm sürdüğü geniş aile yapısından çekirdek aileye geçiş babalık kavramının da değişimini beraberinde getirmiştir (Kağıtçıbaşı 2014; Onur 2012). Öte yandan, bu değişimle ataerkil ya da cinsiyetçi aile ilişkilerinin ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir (Thoma 2011, 340; ayrıca bkz. Bora ve stn 2005; Bayraktar 2011). Aile içi rollerin tanımında cinsiyet fark yaratmaya devam etmektedir. Kuzucu (2011)’ya göre, günümüzün çekirdek ailesinde “yeni baba”, “eski baba” gibi, aile reisi ve eve eklemek getirir. Fark ise, “yeni baba”, çocuklarına karşı daha ilgilidir, çocuklarına sevgisini gösterir, eşine ev ve bakım işlerinde yardımcı olur.

Bu çalışmaya katılan anneler de anlatılarında değişen babalık söylemine yer vermişlerdir ve bu değişimi yine bir “yeni baba/eski baba” ikiliği üzerinden anlatmışlardır. Anneler, kayınpederlerini geleneksel “eski baba” ile ilişkilendirip “teki” olarak görmüşlerdir. Makbul olan günümüzün orta sınıf çekirdek aile babası “yeni baba” ise eşler ile ilişkilendirilmekte ve yüceltilmektedir. Annelere göre, kendi kocaları çocuklarına yakın ve evde eşlerine yardımcı makbul “yeni babayı” temsil etmektedir. Öte yandan, “yeni baba” davranışlarını geniş ailede gsterememişler, çekirdek aileye geçişten sonra ideal “yeni baba” davranışlarını sergilemeye başlamışlardır. “Yeni baba/eski baba” ikiliği, annelerin eşlerini kendi babaları ile karşılaştırdıkları anlatılarında da yer almaktadır. Anneler, kendi babaları ile aralarında bir mesafe olduğundan söz etmiş, eşlerinin ise çocuklarına sevgisini gösterdiklerini belirtmişlerdir:

Benim kendi babamla eşimi kıyaslayayım. Eskiler mesafeyi korumak adına sevgilerini göstermek isteseler de göstermiyorlardı. Diyorum ya, ben babama sarılamadım. Hâlâ da yle. Gitsem de olmuyor. Elini öpüyorum, sarılıyorum ama yanağından öptüğümü bilmem. O mesafeyi koymuş. Bakıyorum büyükbabam da yle. Ama eşim öyle değil ki. Kızım gidiyor,

öpüyor, kucaklıyor. Yerde güreşiyor. Koca kız yani. Lise birde. Küçüğü desen, o da keza. (Zeynep)

Önceden babalara çok saygı, çok korku, çok çekinme vardı, şimdi öyle bir şey yok. Ben kendi babamdan çok korkardım. Ben babamın yanında çorabımı çıkarmaya korkardım. Benim kızım şimdi babasıyla şakalaşıyor, atlıyor, zıplıyor, ben öyle nerde yapacaktım. (Nazlı)

Çalışmaya katılan bütün anneler babalık rolünde yaşanan bir değişimden bahsetmiştir. Öte yandan, kimi anneler göre bu değişim olumlu yönde olmamıştır. Ortaokul mezunu ve ev hanımı olan Duygu'nun yansıra, çalışmanın ev dışı ücretli işe sahip iki annesi olan lise mezunu Derya ve Yeliz, günümüzde babalığın saygınlığını ve otoritesini yitirdiğini dile getirmişlerdir:

Eskiden babalara çok fazla saygı duyulurdu. Şu anda babalık çok sıradan bir şey gibi oldu. Toplumdaki babalar babalık kavramını tam anlayıp yansıtamadığı için bu şekilde. Çünkü böyle pek önemsenmeyen bir şey gibi artık babalık. Eskiden çok daha farklıydı. (Derya)

Kimi babalar kararını kaçırıyor diye düşünüyorum. Çok laçkalaştı. Bir evlat babanın yanında saygısızlaşabiliyor, evlat onu baba olarak değil de arkadaşı gibi davranabiliyor. Babalar da buna tolerans gösterebiliyor. Bence bu kadar değişim olamayabilirdi. (Yeliz)

Eskiden babalar çevrelerinde bir otoriteydi. Hem kendi çocukları üzerinde hem de komşu aile çocukları üzerinde babaların bir söz söyleme hakkı vardı. Günümüzde medyanın, televizyon dizilerinin de etkisiyle kendi çocukları üzerinde dahi etkisi azaldı. Bu sebepten dolayı babaların artık pek fazla söz hakları kalmadı. (Duygu)

Ev hanımı ve görece biraz daha yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip annelerden biri olan Duygu ve çalışmanın ev dışı ücretli işe sahip iki katılımcısı satış elemanı Derya ve Kuran kursu öğreticisi Yeliz, söylemlerinde “yeni baba/eski baba” ikiliğini ters çevrilmiştir. Bu anneler, anlatılarında özlem duyulan bir “eski baba” söylemi ile “söz geçme” ve “otorite olma” gibi özellikleri babalık tanımının merkezine koymakta ve bu şekilde aile içi eşitsiz ilişkileri ve “eril tahakkümü” (Bourdieu 2014) yeniden üretmektedirler.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Derya ve Yeliz dışında, çalışmaya katılan hiçbir anne ev dışında ücretli bir işte çalışmamaktadır. Bu anneler, etraflarındaki tanıdıklar kadınlardan örnekler vererek ev dışı ücretli iş hayatına katılımın kadınları güçlendirdiğini ve özgürleştirdiklerini ifade etmişlerdir:

Eskiden babalarımız, dedelerimiz evin geçimi ile ilgilenen, bütün hayatını para kazanmak için uğraşan insanlardı. Şimdi eşler de çalışıyor birçok ailede. Baba sorumluluğu paylaştı sanki. Evin reisi olma rolünü paylaştı. (Arzu)

Eskiden kadınlar çalışmadığı için, şimdi öyle değil. Eşinin eline bakıyorsun, ona mahkûm durumdasın, şimdi öyle değil. Benim görümcelerimden konuşayım, eskiden babalarına mahkûmlardı, lafından çıkamıyorlardı. Öğrencisin ondan harçlık alıyorsun. Şimdi öyle değil. Kendi ayaklarının üzerinde duruyorlar. Ben bunu yapacağım deyip karşıya geçtikleri günlerde oluyor artık. Biraz daha değişti sanki eskiden böyle değildi. Şimdi biraz daha farklı. (Gülsüm)

Arzu ve Gülsüm, kamusal alanda ücretli çalışmayı kadının ev içinde güçlenmesinin ve özgürleştirmesinin koşulu olarak görmekte dirler. Kadının kamusal alanda yer almasının, öte yandan, eşler arasında eşitlikçi bir rol dağılımının önünü açtığı söylenmesi zordur. Derya ve Yeliz dâhil çalışma grubunda yer alan hiçbir anne anlatılarında ne evde eşleri ile eşitlikçi bir işbölümünün olduğundan bahsetmiştir ne de böyle bir işbölümünün olmamasının yarattığı bir rahatsızlığı dile getirmiştir:

Hafta sonları temizlik günümüzdür bizim. Biraz daha büyük çaplı temizlik. Tabi kadınların temizlik işi hiç bitmez de. Yani öyle. Haftada bir temizlik günümüzdür. Ben eşime başta

açıklamamı yapmıştım, sen benim kolum kanadımsın. Sen bana ne kadar yardımcı olursan ben çocuklarımla o kadar iyi vakit geçiririm, onlara zaman ayırırım, daha rahat bir anne olurum diye. (Yeliz)

Bazen yardım etmesi gereken şeylerde yardımcı olurdu. Kendi canı isterse yemek yapardı mesela. (Derya)

Çocuklarla ilgilenir, okul işleriyle, toplantıları ile ilgilenir. Ev işleri konusunda eskiden daha çok yardımcıydı ama hâlâ gerekirse yapar. (Zeynep)

Ev dışı ücretli iş hayatına katılan Yeliz ile Derya ve üniversite eğitimine devam eden Zeynep, eşlerinin zaman zaman kendilerine evde yardımcı olduklarını dile getirmiştir. Annelerin talepleri doğrultusunda ve zaman zaman eşleri ev işleri ve çocuk bakımı konusunda kendilerine destek olmaktadır. Eşlerinin “yardımcı” olduğunu söyleyen Zeynep ve Yeliz’in eşleri üniversite mezunudur. Zeynep, Derya ve Yeliz dâhil, çalışma grubunu oluşturan hiçbir annenin, ev ve bakım işlerinden öncelikli olarak kendilerinin sorumlu olmasına ya da ev ve bakım işlerinde eşleriyle aralarında eşitlikçi bir görev dağılımının olmamasına ilişkin herhangi bir eleştiri ya da hoşnutsuzluk söylemi yoktur. Daha önceki sayfalarda bahsedildiği gibi, söylem ve pratikleri içinde ve vasıtasıyla cinsiyet rejimini üreten ve yeniden üreten anneler göre, baba olmak, “sözü geçmek” ve “otorite olmak” gibi nitelikleri yitirmemelidir ve “yuvayı dışı kuş yapmalıdır.” (Derya)

Ev içinde kurulan öznellik: “Güçlü anneler”

Çalışmaya katılan anneler, ev içindeki başlıca görevlerini çocuk bakımı, temizlik, evi derleyip toplama şeklinde sıralamaktadırlar. Ev ile ilgili işlerin büyük bir kısmını üstlenen anneler, evin sorumluluğunu kendilerinde görmektedirler. Bu durum annelerin ev içerisinde kendilerine has bir egemenlik alanı kurmalarına neden olmaktadır. Bora (2014, 63), kimi feminist kuramcılar tarafından, kadınlığın bu şekilde kavramsallaştırılmasının, yani evle ve bakımla ilişkilendirilmesinin, kadınlarda olumlu bir farklılık yarattığı şeklinde yorumlandığına işaret eder. Bu kuramcılar göre, ev, kadınlar için bir kısıtlanma mekânı olarak değil, olumlu bir farklılığın kurulduğu yer olarak algılanabilir.

Kendilerine ev içerisinde nasıl bir rol düşüştüğü sorusuna anneler şu şekilde cevap vermişlerdir:

Sanki evi ben yönetiyorum gibi. Ben olmadan hiçbir şey yapamazlar gibi geliyor. Ben ortada olmasam, ölseme meselâ, çocuklarımla çok bocalayacağına eminim. Babaları ile zannetmiyorum aynı düzenin gidebileceğini. Çünkü her şeyleri ile ben ilgileniyorum. (Cemile)

Bu evin her şeyiyim, direği gibi. (Sevgi)

Olmadığımı düşünenecek olursak evin felç olacağını düşünüyorum. (Yeliz)

Evin bütün sorumluluğu bana ait, evi çekip çevirme, çocuklarla ilgilenme. (Duygu)

Anneler, evi kendilerine ait bir alan olarak görmektedirler. Bora’nın (2014, 120) tartıştığı gibi, ev ve ev işleri kadınların öznelliğini inşa ettiği özel bir alan olarak görülebilir (Bora, 2014, 120). Anneler, kimliklerini ev içerisinde tek başına hâkimiyet kurarak ve çoğu zaman babayı evin dışında tutarak oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda, anneler “ekmek kazanan erkek”/“yuvayı yapan kadın” söylemini dillendirmektedirler. Kandiyoti’nin (1996) “klasik ataerkillik olarak tanımladığı model, erkeklerin ailenin geçiminden, kadınların ise evin, erkeklerin ve çocukların bakımından sorumlu oldukları iş bölümü yaygın olarak devam etmektedir” (Akt. Bora 2014, 100). Ancak bu anlayış, kadınlar tarafından çoğunlukla olumsuz algılanmamakta, aksine kendilerini daimî bir yönetici ve ailenin olmazsa olmazı olarak görmelerine olanak sağlamaktadır. Gülsüm ve Arzu, örneğin, şunları söylemişlerdir:

Her şeyi ben yapıyorum bu evin içinde. Öyle diyebilirim. Yani mesela bir yere gidilecek, ben organizasyon[organize] ediyorum. Bir şey yapılacak, ben adımı koyuyorum, eşimle birlikte

katılıyoruz, ediyoruz. Aynı şekilde, kızlarla ilgili bir şey olunca ben öne sürüyorum, beraber yapıyoruz. Görevim çok olunca. Hakan bir çalışıyor para getiriyor. Bazen diyorum, alışveriş yapılacak, ben. Bir şeyleri hep ben yönetiyorum. (Gülsüm)

Eşi çalışan her ev hanımı gibi aile içinde bütün roller bana yüklenmiş durumda. Baba para kazanır getirir. İşi dışındaki zamanını evet bizimle geçiriyor. Ama çocukların ihtiyaçları, evin ihtiyaçları, yemek, temizlik hepsi benim üzerimde. (Arzu)

Evi kendi özel alanı kabul eden, ev içerisinde hâkimiyet kuran, ev ile ilgili bütün sorumluluğu yüklenen kadınlar, ev ile ilgili yapılacak her şeyi kendi görevleri olarak görmekteyiz. Ev içi kadına ait bir alanken, erkeklere dış dünya ile mücadele görevi verilmiştir. Erkekler, ev işi yapmada ikincil bir rol üstlenmekte, ev işi yaptıklarında da bunu asil bir görev olarak değil yardım olarak görmekteyiz. Bu durum aile içinde kadın-erkek eşitsizliğini pekiştirmekte, cinsiyetçi rolleri keskin çizgilerle ayırmaktadır (Bozok 2018, 28). Ancak, Onaran ve arkadaşlarının (1998) da belirttiği gibi, Türkiye’de kadınlar için erkeklerin ev içerisinde katkılarının olmaması önemli bir konu oluşturmamakta ve karşılanmayan beklentiler aile içinde bir çelişki yaratmamaktadır (Akt. Borak 2015, 214).

Çalışmaya katılan annelerin, eşlerinden beklentileri, kendilerinden ziyade daha çok çocuklarına yöneliktir. Annelere bir baba olarak eşlerinden ne bekledikleri sorulduğunda şu cevapları vermişlerdir:

Eşim çocuklarına karşı çok rahat, serbest. Bazen ben kızıyorum ona, sen bu çocuklara neden ödevlerini sormuyorsun, bugün ne yaptınız demiyorsun. Bir şey isteseler almaya çalışır; harçlıksız bırakmaz. (Hatice)

Eşimden beklentim, çocuklarımla ilgilenin. Bugün ne yaptınız desin. Çok değil bir on dakika da olsa onlarla otursa hem çocukları mutlu edecek hem beni mutlu edecek. (Meryem)

Benim eşim şey yapmaz, mesela bugün ne yaptınız okulda diye sormaz, bu benim çok dikkatimi çeker, çoğu zaman da görmez. Eşimin bir akrabası var; yazılı sınavlarına kadar hangi konuları işlendiğine kadar ilgilenir. (Cemile)

En büyük şeyim, her zaman bunu korusun, kaybetmesin, çocuklarım büyüdü ben onlarla ilgilenmeyeyim, hani bakmam, onlar kendilerine bakabilir demesin. Hep yanlarında olsun, hiç bırakmasın. (Nazlı)

Kızları ile arkadaş gibi olmasını isterim. Mesela ufak bir erkek arkadaşı olsa bile eşimin konuşmasını tavsiye ediyorum. Yani onun kızları ile arkadaş gibi olmasını istiyorum, bunu ona da söylüyorum zaten. Eşime de söylüyorum. İnşallah öyle bir baba olur yani. Onu bekliyorum. Arkadaş gibi olsunlar. Onlarla ilgilenin, sevsin, saysın, başka bir şey istemem. (Gülsüm)

Annelerin ev işleri gibi çocukları konusunda da eşlerinden beklentileri bir görev paylaşımı esasına dayanmamaktadır. Bu durum anneler için herhangi bir çelişki yaratmamaktadır çünkü Bora’nın (2014, 140) da belirttiği gibi ev annenin öznellik alanıdır. Anneler için ev işleri ve çocuk bakımı kendilerini var ettikleri ve güçlü hissettikleri alandır ve bunları kendilerinin sorumluluğu olarak görmekteyiz. Eşler ise kamusal alanda çalışan, eve ekmek getiren konumundadır. Bu role ek olarak annelerin eşlerinden beklentileri, kendi öznellik alanlarına müdahale etmeden gerektiği zamanlarda kendilerine ev işlerinde yardımcı olmaları ve daha da önemlisi çocuklarıyla vakit geçirmeleri ve çocuklarına yakın bir baba olmalarıdır. Annelerin çocukluk hatıralarında yer alan “birlikte eğlenceli vakit geçirilen”, “güven duyulan”, “koruyup kollayan” ve “evdeki otorite” olan baba imgesi annelerin eşlerinden beklentilerine dair anlatılarında da kendisine yer bulmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, toplumsal bir kurgu olan babalığın inşa sürecini anlamaya yöneliktir. Bir Batı Karadeniz Bölgesi beldesinde yaşayan, düşük sosyo-ekonomik düzey ve ikisi dışında ücretli iş yaşamına katılımı olmayan toplam on beş annenin yaşam öykülerinden ve günlük yaşam deneyimi anlatılarından yola çıkarak, bu annelerin babalığı

nasıl tanımladıklarını ve bu tanıma bağlı olarak kendilerini toplumsal yapıda nasıl konumlandıklarını belirlemek amaçlanmıştır. Annelerin anlatılarında öne çıkan baba imgesi, bu baba imgesinin içerdiği cinsiyetçi yargılar, bu anlatılarda ve anlatılar vasıtasıyla cinsiyetçi yargıların üretimi ve yeniden üretimi araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmaya katılan annelerin “bireysel” yaşam anlatılarında öne çıkan babalık tanımlarında “toplumsal” yargılar belirleyicidir. Ayrıca, bu anlatılarda ve bu anlatılar vasıtası ile cinsiyetçi yargılar yeniden üretilmektedir. Anlatılarında anneler, babayı, güven duyulan, koruyup kollayan, keyifli vakit geçirilen kişi olarak tanımlamışlardır. Çocukluk anlatılarında baba, kamusal alanla ilişkilendirilmiş, parka gidilen, oyunlar oynanan, eğlenceli vakit geçirilen kişi olarak ifade edilmiştir. Kendi anneleri çoğunlukla anlayışsız ve kuralcı olarak tasvir edilirken baba, hata yapmayan, yapsa bile maruz görülen yüce bir figürdür. Hatta bazı anneler, babalarının hatalarını kendi annelerine yüklemişler, ev içinde yaşanan sorunlardan annelerini sorumlu tutmuşlardır.

Anneler anlatılarında aile içi rolleri keskin bir çizgi ile ayırmışlar, evi ve ev işlerini kendilerine ait ve kendilerini güçlü hissettikleri bir egemenlik alanı olarak ifade etmişlerdir. Öznellik alanlarını ev ve ev işleri içinde tanımlayan annelerin eşlerinden beklentileri, çocukları ile birlikte zaman geçiren, onlarla oyun oynayan, çocukların dersleri ile ilgilenen ve ev işlerinde gerektiğinde yardımcı olan bir baba olmalarıdır. Ev ve bakım işlerindeki eşitsiz iş bölümü anneler tarafından bir çelişki olarak algılanmamaktadır; aksine, anneler kendilerini evi çekip çeviren ve evin olmazsa olmazı olarak tanımlamaktadırlar. Anneler kendi babalarını ve eşlerini bir “yeni baba/eski baba” ikiliği üzerinden karşılaştırmayı seçmişlerdir. Anneler, “eski babayı” temsil eden kendi babaları ile aralarında de her zaman bir mesafe olduğunu söylemişlerdir. “Yeni babayı” temsil eden kişi olarak düşündükleri eşlerini ise çocuklarına yakın olan, çocuklarına sarılıp öpen bir baba olarak betimlemişlerdir. Anneler, orta sınıf çekirdek aile idealini, evin öncelikli ekmek kazananı rolünü sürdürmenin yanı sıra çocuklarına yakın, çocukları ile zaman geçiren ve ev işlerinde yardımcı olan “yeni baba” olarak gördükleri eşleri üzerinden yüceltmekte ve bu şekilde eşitlikçi cinsiyet rejiminin kurulmasına ve devamına katkıda bulunmaktadırlar.

Bu çalışma, babalığı toplumsal bir inşa olarak ele almış ve annelerin yaşam öyküleri vasıtası ile babalığın toplumsal inşa sürecini anlamaya katkıda bulunmaya çabalamıştır. Babalığa toplumsal bir inşa olarak yaklaşmanın vaadi, var olan ve doğallaştırılan cinsiyetçi babalık algısını ve pratiklerini sarsmak, yeniden sorgulanmasına sebep olmak ve başka mümkünliklerin olabileceğini göstermektir. İktidarın yüklediği kimlikler, bireylere sunduğu öznellik alanları aşılmaz ya da dönüştürülemez değildir. Yeni öznelliklerin gelişimi ise ne olduğunu keşfetmekle değil, ne olduğunu reddetmekle başlamaktadır (Foucault 2016, 68). Bunun için de eğitimden sosyal hizmete, ekonomiden hukuka tüm modern pratiklerin dayattığı kimlik ya da öznellik biçimlerini sorgulamak elzemdir- toplumsal cinsiyet dâhil.

¹Raporda “ilgili babalık”, çocuğun bakımında sorumluluk üstlenen, çocuğu ile yakınlık kuran, onunla vakit geçiren, çocuğunu destekleyen baba modeli olarak tanımlanmıştır. Cinsiyetçi rollerin aksine erkeklerin daha demokratik bir yaklaşımla, çocuğun gelişiminde en az anne kadar sorumluluk duymaları anlamında kullanılmıştır.

²Katılımcıların kimliklerini gizlemek amacıyla gerçek isimleri yerine takma isimler kullanılmıştır.

³Görüşmeleri gerçekleştiği 2016 yılında asgari ücret 1.300,99 TL’dir. 2016 Şubat ayı için çalışan tek kişinin yoksulluk sınırı 2.256,87 TL iken, dört kişilik bir ailenin asgari geçim sınırı 4.609,26 TL’dir (Türk Kamu-Sen 2006).

Kaynakça

Akçınar, Berna. *Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri*. İstanbul: AÇEV Yayınları, 2017.

Aktaş, Gül. “Kadınların Öznel Kimliklerini İnşa Etme Sürecinde Aile İçi Kültürel Söylemler: Genç Kızlar Üzerine Bir Araştırma.” *The Journal of Academic Social Science Studies* 5, no. 8 (2012): 21-35.

Bauman, Zygmunt. “Sosyolojik Düşünmek.” *Sosyoloji: Başlangıç Okumaları*, ed. Anthony Giddens, 23-29. Ankara: Say Yayınevi, 2010.

Bayraktar, Sevi. *Makbul Anneler Müstakbel Vatandaşlar*. Ankara: Ayizi Yayıncılık, 2011.

Bora, Aksu. *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim yayınları, 2014.

Bora, Aksu ve İlknur Üstün. “Sıcak Aile Ortamı” *Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*. İstanbul: TESEV Yayınları, 2005.

Borak, Hale. “Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler.” *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, ed. Şirin Tekeli, 209-220. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Bourdieu, Pierre. *Eril Tahakküm*, çev. B. Yılmaz. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2014.

Bozok, Mehmet. *Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık*. İstanbul: AÇEV Yayınları, 2018.

Bulut, Sefa. “Yaşam Öyküsü Araştırması.” *International Journal of Human Sciences* 11, no.1 (2014): 880-895.

Cengiz, Kurtuluş, Uğraş Ulaş Tol ve Önder Küçükural. “Hegemonik Erkekliğin Peşinden.” *Toplum ve Bilim Dergisi*, no. 101 (Güz 2004): 50-70.

Connell, Robert. William. “Kişi ve Cinsel Politika.” *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.

Çetin Özkan, Zuhale. “Geleneksel Türk Sinemasında Erkeğin Değişen İmgesi.” *Erkek Kimliğinin Değişemeyen Halleri*, ed. Huriye Kuruoğlu, 121-143. Ankara: Nobel Yaşam, 2016.

Demez, Gönül. *Değişen Erkek İmgesi*. İstanbul: Babil Yayınları, 2005.

Demren, Çağdaş. “Kahvehane Erkekliği: Ankara’da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği.” Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2007.

Demren, Çağdaş. “Kadınlık Dolayımıyla Erkeklik Öznelliği.” *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 32, no.1 (2008): 73-92.

Ergin, Ayla ve Resmiye Özdiğer. “Değişen Babalık Rolü ve Erkek Sağlığına Etkileri.” *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* 11, no.1 (2014): 3-8.

Evans, Cressida. “Turkish Fathers’ Attitudes to and Involvement in Their Fathering Role: A Low Socio-Economic Sample.”

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1997.

Foucault, Michel. *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.

Gedik, Esra. “Single Mothers Doing Family: Re-Forming Traditional Family in Turkey.” *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research* 21, no. 1 (2018): 71-101

Gül, Serkan. “Anlatı Tarih Üzerine Tartışmalar ve Yeni Yaklaşımlar.” *Karadeniz Araştırmaları*, no. 38 (2013): 105-117.

Günay, Gülay ve Özgün Bener. “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri.” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15, no. 3 (2011): 158-171.

Güngörmüş Özkardeş, Oya ve Sibel Arkoç. “İki Farklı Eğitim Düzeyinde Baba Olma Algısı.” *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 10, no. 10 (1998): 253-263.

Güngörmüş Özkardeş, Oya. *Baba Olmak*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2012.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Family and Human Development Across Cultures: A View From the Other Side*. New York: Psychology Press, 2014.

- Kuzucu, Yaşar. "Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi." *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4, no. 35 (2011): 79-91.
- Onur, Bekir. "Çocukluğun ve Çocuk Yetiştirme Tarihi." *Anne ve Babalık: Kuram ve Araştırma*, ed. Melike Sayıl ve Bilge Yağmuroğlu, 19-59. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Pereira, Julio Emilio. "The use of Critical Life History Inquiry as a Methodology for Studying the Identity Construction of Activist Educators." *Studies in Symbolic Interaction*, ed. Norman K. Denzin, 381-410. Emerald Group Publishing Limited, 2008.
- Sancar, Serpil. *Erkeklik: İmkânsız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- Sancar, Serpil, Selma Acuner, İlknur Üstün, Aksu Bora ve Lara Romaniuc. *Bir de Buradan Bak: Cinsiyet Eşitsizliği Bir "Kadın Sorunu" Değil, Toplumun Sorunudur*. Ankara: KA-DER, 2006.
- Seçer, Zariye, Nadir Çeliköz ve Songül Yaşa. "Bazı Kişisel Özelliklerine Göre Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Çocukların Babalarının Babalığa Yönelik Tutumları." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18, (2007): 425-438.
- Sever, Merin. "Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi? Tina Miller'den Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid Üzerinden Karşılaştırmalı Okuma Çalışması." *Feminist Eleştiri Dergisi* 7, no. 2 (2015): 72-86.
- Şahin, Hakan ve Serap Demiriz. "Algılamalar İle Aile Katılım Çalışmalarını Gerçekleştirmeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi." *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 18, no.1 (2014): 273-294.
- Tezel Şahin, Fatma. "Sosyal Değişim Sürecinde Değişen Baba Rolü.", Uluslar Arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007, Ankara, 765-773.
- Thoma, Dieter. *Babalar Modern Bir Kahramanlık Hikâyesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Tol, Uğraş Ulaş ve Demet Taşkan. *Erkeklik ve Babalık Halleri*. İstanbul: AÇEV Yayınları, 2018.
- TÜİK Veriye Erişim ve Yayın Kataloğu, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2015.
- Türk H. Bahadır. Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları için Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu. *Toplum ve Bilim* 112, (2008): 119-147.
- TÜRK KAMU-SEN. "Şubat 2016 asgari geçim sonuçları açıklandı.12 Mart 2016." https://kamusen.org.tr/icerik_goster.php?Id=10281 (erişim: 19 Haziran 2018).
- Yavuz, Şahinde. "Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon Örneği." *Feminist Eleştiri* 7, no. 1 (2015): 117-130.
- Yılmazçetin, Ceyda. "Babanın Katılımı ve Ergen Öncesi Çocukların Davranış Problemleri Arasındaki İlişki." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2003.
- Zeybekoğlu, Özge. "Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile." *Mediterranean Journal Of Humanities* 3, no. 2 (2013): 297-328.